

Mondialisering en de mondiale welvaartskloof

Trends in inkomensverschillen in de wereld, 1950-1998

Globalisering of mondialisering is behalve een modeterm ook een *issue* geworden. Hoe uiteenlopend en onduidelijk de motieven en standpunten van de actievoerders tegen 'de globalisering' bij de internationale conferenties in Seattle, Praag en Genua ook waren, zij zijn erin geslaagd een boodschap tot een breder publiek te laten doordringen: globalisering is niets dan de manier waarop grote ondernemingen in samenwerking met de regeringen van rijke landen hun macht over de wereld uitbreiden. Globalisering is een voortzetting van de koloniale uitbuiting met andere middelen, die de reusachtige kloof tussen rijk en arm in de wereld alleen maar verder vergroot.

Dat is het langzamerhand luider wordende tegengeluid tegen het officiële, door westerse regeringsleiders en internationale organisaties (IMF, WTO, OECD) uitgedragen standpunt, dat erop neerkomt dat de liberalisering van internationale markten, de groei van de wereldhandel en de uitbreiding van internationale kapitaalstromen goed zijn voor de wereldeconomie als geheel en daarmee ook voor afzonderlijke landen en bevolkingsgroepen. Als armere

---

* Dit artikel is voor een groot deel gebaseerd op: Nico Wilterdink & Rob Pot-harst, 'Socioeconomic Inequalities in the World Society: Trends and Regional Variations, 1950-1998', paper gepresenteerd op de conferentie van het Research Committee on Social Stratification and Mobility van de International Sociological Association in Berkeley, augustus 2001. Dank aan de co-auteur van dat paper voor zijn onmisbare bijdragen aan dit artikel.

1 Uitgedragen via talrijke internetsites, zoals www.corpwatch.org, www.zmag.org en www.mialliance.org, en bestsellers als Naomi Kleins *No Logo*. Een wat oudere en grondiger anti-globalistische kritiek geeft Korten 1995. Eén variant van het anti-globalisme behelst de postmodernistische verwerping van de gedachte van 'ontwikkeling' (Lieten 2001).

landen zich openstellen voor buitenlandse investeringen en zich toeleggen op de export van producten waarin zij een comparatief voordeel hebben, zijn zij veel beter af dan wanneer zij proberen op eigen kracht en door middel van staatsingrijpen tot ontwikkeling te komen. Alleen op deze wijze zullen de inkomensverschillen in de wereld kunnen afnemen.²

De polaire standpunten zijn helder, maar geen van beide wordt evident en ondubbelzinnig door de feiten geschraagd. Het is om te beginnen al niet helemaal duidelijk hoe de mondiale welvaartsverdeling de afgelopen decennia veranderd is: verschillende beweringen op dit punt spreken elkaar tegen.³ Dit artikel beoogt in de eerste plaats, in aansluiting op een eerdere beschouwing (Wilterdink 2000), een zo nauwkeurig mogelijk beeld te geven van trends in de mondiale inkomensongelijkheid na 1950. Waar het vorige stuk deze trends bezag in het kader van een evolutionaire langetermijnontwikkeling, gaat dit artikel meer gedetailleerd in op de periode 1950-1998 en besteedt het systematisch aandacht aan de wijze waarop ontwikkelingen in verschillende wereldregio's tot veranderingen in de mondiale ongelijkheid hebben bijgedragen. De volgende vragen worden behandeld:

- Hoe is de internationale inkomensongelijkheid in de tweede helft van de twintigste eeuw veranderd? Is deze ongelijkheid per saldo toe- of afgenomen? Is er sprake geweest van een rechtlijnige ontwikkeling, of hebben perioden van toe- en afname van ongelijkheid elkaar afgewisseld?
- Hoe hebben verschillende welvaartsontwikkelingen in verschillende delen van de wereld tot veranderingen in de internationale inkomensongelijkheid bijgedragen? In hoeverre kan deze ongelijkheid worden herleid op de verschillen tussen een beperkt aantal wereldregio's of landenblokken en wat voor veranderingen hebben zich in dit opzicht voorgedaan?
- Wat is betekenis van de ongelijkheid binnen landen ten opzichte van de ongelijkheid tussen landen voor de mondiale inkomensongelijkheid, opgevat als de som van beide? Hoe verhouden veranderingen in de binnenlandse en de internationale ongelijkheid zich tot elkaar en welke implicaties heeft dat voor veranderingen in de mondiale ongelijkheid?

---

2 Verwoord in talrijke rapporten van organisaties als de Wereldbank, de OECDE en ook de Verenigde Naties. Zie bijvoorbeeld afleveringen van het jaarlijks verschijnende *World Investment Report* van de VN.

3 Zie voor een overzicht Korzenewiecz & Moran 1997, 1000-1006, en verwijzingen aldaar; vgl. ook Sprout & Weaver 1992 en Ram 1992.

Gepoogd zal worden deze vragen aan de hand van omvangrijke reeksen kwantitatieve gegevens en daarop gebaseerde berekeningen te beantwoorden. In de slotbeschouwing zullen de bevindingen geïnterpreteerd worden in het licht van de actuele debatten over de gevolgen van mondialisering.

Welvaartsverschillen en regionale ontwikkelingen

Zoals in het vorige artikel werd geconstateerd, heeft de langetermijntrend van toenemende materiële ongelijkheid in de wereld zich in de tweede helft van de twintigste eeuw over het geheel genomen voortgezet, maar niet zonder fluctuaties en tegentendenties. Tabel 1 vat de voornaamste cijfermatige bevindingen met betrekking tot de ongelijkheid in gemiddeld inkomen tussen landen – waarbij gecorrigeerd is voor verschillen in prijsniveau – nog eens samen.⁴

---

4 Uitgegaan is, met andere woorden, van schattingen van het bruto nationaal product per hoofd volgens de koopkrachtpariteit (*purchasing power parity*, PPP). De schattingen van de internationale welvaartsverschillen volgens deze maatstaf zijn realistischer en vallen kleiner uit dan volgens het uitgangspunt van de wisselkoersen: eenzelfde bedrag aan dollars staat in arme landen in het algemeen voor meer goederen en diensten dan in rijke landen.

5 Bronnen: Maddison 1995; Summers & Heston 1984, 1988; World Bank 1992, 1998/1999, 1999/2000; UNDP 1999. Maddison (1995) presenteert schattingen van het nationaal inkomen per hoofd (gecorrigeerd voor prijsverschillen) voor vrijwel alle landen ter wereld in 1950 en 1990, en voor 56 landen plus zeven regio's in 1960, 1970 en 1980. Cijfers van Summers & Heston (1984, 1988) zijn gebruikt om inkomens per hoofd van landen binnen deze regio's vast te stellen. Op deze wijze kon voor vijf jaren (1950, 1960, 1970, 1980 en 1990a) steeds met dezelfde 113 eenheden (106 landen plus zeven resterende regio's) worden gewerkt, die met elkaar meer dan 99% van de wereldbevolking bestrijken. Eveneens voor 1990 (in de tabel aangeduid als 1990b) en voor 1998 is gebruik gemaakt van de schattingen van de Wereldbank (World Bank 1992, 1998/1999, 1999/2000) en, in aanvulling daarop, van die van de Verenigde Naties (UNDP 1999). De 120 landen voor deze jaren omvatten ongeveer 98% van de wereldbevolking. De verschillen in uitkomsten voor 1990 (a en b) weerspiegelen verschillen in de aard en het aantal onderscheiden eenheden, maar ook verschillen in de schattingen van het nationaal inkomen in termen van koopkracht. Met name geeft Maddison een aanzienlijk hogere schatting voor China dan de Wereldbank (respectievelijk 53% en 41% van het gemiddelde wereldinkomen), waardoor de berekende internationale ongelijkheid lager uitvalt.

TABEL 1

Internationale inkomensongelijkheid (verschillen in nationaal inkomen per hoofd van de bevolking naar koopkrachtpariteit), 1950-'98 (bronnen en berekeningen: zie noot 5)

Jaar	D1	Q1	H1	50-80	Q5	D10	D10/D1	Gini	Theil
1950	2,4	5,2	14,2	26,4	59,4	40,1	16,6	0,530	0,500
1960	2,1	4,8	14,1	27,7	58,2	36,6	17,2	0,524	0,477
1970	1,9	4,2	12,7	26,6	60,6	36,2	19,1	0,544	0,515
1980	1,6	3,7	12,7	26,5	60,8	37,0	23,5	0,550	0,525
1990 a)	1,4	3,9	16,1	23,0	60,9	38,8	27,1	0,531	0,504
1990 b)	1,7	4,0	14,4	24,4	61,2	39,2	23,7	0,545	0,525
1998	1,4	3,9	15,5	20,0	64,5	41,7	30,7	0,553	0,564

D1: aandeel van 10% van de wereldbevolking in de armste landen in het totale wereld inkomen;

Q1: aandeel van 20% van de wereldbevolking in de armste landen in het totale wereld inkomen;

H1: aandeel van de armste helft van de wereldbevolking in het totale wereld inkomen;

50-80: aandeel van de armste 30% van de welvarendste helft van de wereldbevolking;

Q5: aandeel van 20% van de wereldbevolking in de rijkste landen in het totale wereld inkomen;

D10: aandeel van 10% van de wereldbevolking in de rijkste landen in het totale wereld inkomen.

Aantal eenheden (landen): 113 in jaren 1950-1990(a), 120 in 1990(b) en 1998.

De Gini- en Theil-coëfficiënten zijn veel gebruikte maten van ongelijkheid. Zie voor een uitvoerig exposé over deze en andere maatstaven: Coulter 1989: 363 e.v. De Gini-coëfficiënt varieert tussen 0 (volledige gelijkheid) en 1 (maximale ongelijkheid). De waarden van de Theil-coëfficiënt, inclusief de theoretische maxima, hangen daarentegen af van de omvang van de populatie. Dit maakt deze maatstaf minder geschikt voor vergelijkingen dan de Gini-coëfficiënt. De Theil-coëfficiënt heeft echter het voordeel dat deze in componenten ontbonden kan worden, zoals verderop in de tekst zal blijken. Beide maatstaven meten niet precies hetzelfde; de Gini-coëfficiënt is relatief gevoelig voor verschuivingen in de buurt van het midden van de verdeling (gemiddelde of mediaan), terwijl de Theil-coëfficiënt gevoeliger is voor veranderingen in de uitersten van de verdeling en vooral die aan de onderkant (Coulter 1989: 181; De Beer 2001: 363 e.v.). Dit kan bijvoorbeeld verklaren waarom de ongelijkheid in de jaren negentig meer toenam volgens de Theil- dan volgens de Gini-coëfficiënt (zoals aangegeven in Tabel 1).

De tabel geeft aan dat het aandeel van de bewoners van de armste landen (D_1) in het totale wereldinkomen na 1950 voortdurend afnam en dat de kloof met de rijkste landen (D_{10}/D_1) even continu en nog opvallender groeide. Minder rechtlijnig was echter de ontwikkeling volgens de maatstaven van de Gini- en de Theil-coëfficiënt, die alle inkomensniveaus bestrijken: terwijl de ongelijkheid tussen de landen in de wereld in de jaren zestig, zeventig en negentig ook volgens deze criteria toenam, verminderde zij in de jaren vijftig en tachtig. Over de periode als geheel nam de internationale inkomensongelijkheid enigermate toe, in lichte mate volgens de Gini-coëfficiënt, wat sterker naar de maatstaf van de Theil-coëfficiënt.

De globale veranderingen weerspiegelen uiteenlopende ontwikkelingen in verschillende delen van de wereld. Zo bewerkstelligde de sterke economische groei in China sinds eind jaren zeventig een vermindering van de mondiale inkomensongelijkheid in de jaren tachtig. Omgekeerd was de – tenminste relatieve – verarming van Afrika bezuiden de Sahara voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor de tendens van mondiale inkomenspolarisatie en ongelijkheidstoename over de periode als geheel en in het bijzonder sinds 1970. Dit blijkt uit tabel 2.

TABEL 2

Internationale inkomensongelijkheid in de wereld als geheel, de wereld behalve China, de wereld behalve Afrika bezuiden de Sahara, en de Derde Wereld; Gini-coëfficiënten, 1950-1998

Jaar	Wereld	Wereld behalve China	Wereld behalve Afrika	Derde Wereld
1950	0,530	0,508	0,526	0,292
1960	0,524	0,503	0,518	0,299
1970	0,544	0,520	0,535	0,325
1980	0,550	0,533	0,538	0,375
1990 (a)	0,531	0,553	0,511	0,326
1990 (b)	0,545	0,546	0,530	0,349
1998	0,553	0,580	0,531	0,365

In de wereld zonder China nam de ongelijkheid ook in de jaren tachtig toe en was de toename in de jaren negentig veel sterker dan in de wereld als geheel. Laat men Afrika bezuiden de Sahara buiten beschouwing, dan blijkt de internationale ongelijkheid in de periode 1980-1998 juist te zijn verminderd. Terwijl deze regio in alle beschouwde jaren bijdroeg tot de internationale ongelijkheid

in de wereld als geheel, nam haar betekenis in dit opzicht in de loop der jaren sterk toe, zoals blijkt uit een vergelijking van de tweede en de vierde kolom van tabel 2, – gevolg van de combinatie van economisch ongunstige ontwikkelingen en een sterke bevolkingsgroei.

De tabel laat ook zien dat de tussen-landenongelijkheid binnen wat de Derde Wereld wordt genoemd (de wereld minus het westen, Japan en het voormalige 'Oostblok') in de loop van de tijd sterk is toegenomen, meer dan die in de wereld als geheel. Ook dat weerspiegelt het uiteenlopen van regionale ontwikkelingen, waaronder die van China en Afrika. Het bevestigt dat de tweedeling 'ontwikkelde landen' versus 'ontwikkelingslanden', of de driedeling van Eerste, Tweede en Derde Wereld, veel te simpel is om de internationale ontwikkelingen toe te kunnen herleiden.

Niettemin kan het voor het begrijpen van die ontwikkelingen dienstig zijn de wereldbevolking op te delen in een beperkt aantal blokken of wereldregio's. Acht blokken, die met elkaar vrijwel alle landen ter wereld omvatten, zijn onderscheiden, waarvan twee met een land – een erkende soevereine staat – samenvallen:

1. Het westen: West-, Noord- en Zuid-Europa, Noord-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland.
2. Oost-Europa: de voormalige communistische staten van Europa, inclusief het Aziatisch gedeelte van de voormalige Sovjet-Unie.
3. Japan.
4. China (inclusief Hong Kong, exclusief Taiwan).
5. Azië afgezien van het Aziatisch deel van de voormalige Sovjet-Unie, Japan, China en het Midden-Oosten.
6. Het Midden-Oosten en Noord-Afrika.
7. Afrika ten Zuiden van de Sahara.
8. Latijns-Amerika.

Deze indeling berust op de (nader te toetsen) veronderstelling dat de welvaartsverschillen tussen de landen binnen elke regio klein zijn in vergelijking met de verschillen tussen de regio's; dat, met andere woorden, de landen binnen een regio een enigszins overeenkomstige economische ontwikkeling hebben doorgemaakt waarin ze zich onderscheiden van de andere regio's; en dat dit te maken heeft met historisch gewortelde culturele en politieke overeenkomsten,

die op hun beurt samenhangen met geografische nabijheid.⁶ Dat neemt uiteraard niet weg dat er ook tussen (en binnen) de landen van één regio sprake is van culturele, politieke en economische heterogeniteit. Het sterkst geldt dat voor het vijfde blok, overig Azië, dat in hoge mate het karakter van een restcategorie heeft.

De veronderstelling dat de inkomensverschillen tussen de landen binnen regio's betrekkelijk klein zijn in verhouding tot de verschillen tussen de regio's wordt door de gegevens bevestigd. De internationale inkomensongelijkheid, uitgedrukt in de Theil-coëfficiënt, is voor een veel groter deel toe te schrijven aan de ongelijkheid tussen de regio's dan aan die binnen de regio's, zo blijkt uit tabel 3.

TABEL 3

Internationale inkomensongelijkheid: totaal, tussen regio's, en binnen regio's; Theil-coëfficiënten, 1950-1998

Jaar	Totaal	Tussen regio's	Binnen regio's
1950	0,500	0,428 (86%)	0,072 (14%)
1960	0,477	0,429 (90%)	0,048 (10%)
1970	0,515	0,475 (92%)	0,040 (8%)
1980	0,525	0,480 (91%)	0,045 (9%)
1990 (a)	0,504	0,450 (89%)	0,054 (11%)
1990 (b)	0,525	0,468 (89%)	0,057 (11%)
1998	0,564	0,496 (88%)	0,068 (12%)

Aantal regio's: 8; aantal landen: 113 (1950-1990a), 120 (1990b, 1998).

Ongeveer negen-tiende van de ongelijkheid tussen de landen van de wereld kan volgens deze tabel op de ongelijkheid tussen de acht regio's worden teruggevoerd. Het relatieve belang hiervan nam in de jaren vijftig en zestig zelfs nog toe, om daarna licht af te nemen. Dit betekent eveneens dat de toename van de ongelijkheid over de hele periode 1950-1998 is terug te voeren op de toename

---

6 Ook geografische nabijheid kan naar het verleden verwijzen. Dat geldt voor de samenlevingen die met elkaar 'het westen' vormen, een term die in dit verband duidt op de geografische herkomst van de meerderheid van de bevolking van deze samenlevingen.

van de ongelijkheid tussen de regio's, zoals ook de tijdelijke vermindering van ongelijkheid in de jaren tachtig kan worden herleid op een vermindering van de interregionale ongelijkheid. Alleen voor de jaren vijftig gaat dit verband niet op: de afname van ongelijkheid op wereldniveau in dat decennium blijkt geheel toegeschreven te kunnen worden aan de vermindering van ongelijkheid binnen regio's.

Deze globale uitspraken zeggen nog weinig over de relatieve welvaartsontwikkeling in de genoemde regio's. Tabel 4 geeft hier een overzicht van.⁷

TABEL 4

Relatieve inkomens per hoofd van de bevolking van regio's, naar koopkrachtpariteit, 1950-1998 (inkomen per hoofd van de wereldbevolking = 100)

Jaar	WE	OE	JA	CH	AZ	MO	AF	LA
1950	299	122	087	029	032	061	037	117
1960	305	133	139	032	031	058	034	110
1970	322	138	251	029	031	059	031	104
1980	337	139	290	033	031	072	027	115
1990	355	130	352	047	037	074	025	094
1998	384	065	372	053	038	079	023	108

WE: westen; OE: Oost-Europa en (voormalige) Sovjet-Unie; JA: Japan; CH: China; AZ: overig Azië; MO: Midden-Oosten en Noord-Afrika; AF: Afrika bezuiden de Sahara; LA: Latijns-Amerika.

De tabel maakt duidelijk aan welke regionale ontwikkelingen de gesignaleerde polarisatie van inkomens op wereldniveau kan worden toegerekend. Het rijkste deel van de wereld, het westen, zag zijn relatieve inkomenspositie in de loop van de tijd nog aanzienlijk verbeteren: van ongeveer driemaal het gemiddelde wereldinkomen in 1950 tot ruim 3,8 maal in 1998 (waarbij steeds gecorrigeerd is voor internationale verschillen in prijsniveau). Daartegenover ging Afrika ten Zuiden van de Sahara steeds verder achteruit: van 37% van het gemiddelde

⁷ Berekeningen gebaseerd op in de noot 6 genoemde bronnen. Voor 1990 zijn hier de gemiddelden van de uitkomsten voor 1990a en 1990b (zoals aangegeven in noot 6) genomen.

wereldinkomen in 1950 (toen het volgens de statistieken nog minder arm was dan China en de rest van Azië) tot 23% in 1998.

Andere gebieden maakten een opvallende stijging op de mondiale welvaarts ladder door. Verreweg het sterkst gold dat voor Japan, dat in 1950 nog een inkomen per hoofd beneden het wereldgemiddelde had en sindsdien zo'n snelle economische groei kende dat het in de jaren tachtig-negentig het welvaartspeil van het westen had bereikt. China verbeterde zijn relatieve inkomenspositie na 1970, met de sterkste groei in de jaren tachtig. In 1998 lag het inkomen per hoofd hier in de buurt van het mediane wereldinkomen en op ruim de helft van het gemiddelde wereldinkomen (dit verschil weerspiegelt de scheefheid van de mondiale inkomensverdeling, waardoor het gemiddelde inkomen veel hoger dan het mediane is). Minder opvallend, maar eveneens van belang was de stijging van het gemiddelde inkomen in de rest van Azië na 1980, waartoe niet alleen de snelle industrialisatie van de Aziatische tijgers of draken (Korea, Taiwan, Singapore) maar ook de meer gematigde economische groei van grote landen als India en Indonesië bijdroeg.

Oost-Europa en de Sovjet-Unie hadden in de naoorlogse jaren een inkomen per hoofd ruim boven het wereldgemiddelde, maar aan het eind van de jaren tachtig, met de ontbinding van het communisme, zette een dramatische terugval in. In het Midden-Oosten en Noord-Afrika groeide vooral in de jaren zeventig de gemiddelde welvaart als gevolg van de stijgende olie-inkomsten. In Latijns-Amerika ten slotte fluctueerde het gemiddelde inkomen rond het wereldgemiddelde, met in de periode 1950-1970 en de jaren tachtig een benedenwaartse tendens.

Veranderingen in de internationale inkomensongelijkheid zijn grotendeels de resultante van deze uiteenlopende en in verschillende richtingen werkende ontwikkelingen. Maar bij een preciezere verklaring moeten ook de veranderingen in de tussen-landenongelijkheid binnen de regio's in rekening worden gebracht. Tabel 5 geeft deze gespecificeerd weer.

De eerder gesignaleerde algehele vermindering van de ongelijkheid binnen regio's in de jaren vijftig en zestig (tabel 3) blijkt vooral te herleiden te zijn op de vermindering van verschillen tussen de westerse landen, waar de aanvankelijk aanzienlijke welvaarts kloof tussen Noord-Amerika en West-Europa grotendeels gedicht werd. In de jaren daarna zette deze tendens zich, in een trager tempo, voort, mede vanwege een vermindering van ongelijkheid tussen de landen van de Europese Gemeenschap/Unie. Het westen werd, met andere woorden, niet alleen rijker ten opzichte van de rest van de wereld, maar in zijn welvaart ook homogener.

TABEL 5

Inkomensongelijkheid tussen landen binnen regio's; Gini-coëfficiënten, 1950-1998

Jaar	WE	OE	AZ	MO	AF	LA
1950	0,230	0,090	0,122	0,208	0,311	0,265
1960	0,161	0,083	0,162	0,237	0,313	0,235
1970	0,117	0,069	0,214	0,306	0,340	0,224
1980	0,104	0,041	0,298	0,238	0,344	0,165
1990(a)	0,096	0,073	0,328	0,225	0,339	0,149
1990(b)	0,120	0,051	0,302	0,218	0,396	0,146
1998	0,108	0,165	0,298	0,272	0,427	0,183

WE: westen; OE: Oost-Europa en (voormalige) Sovjet-Unie; AZ: overig Azië; MO: Midden-Oosten en Noord-Afrika; AF: Afrika bezuiden de Sahara; LA: Latijns-Amerika.

De algehele toename van de ongelijkheid binnen de regio's die desondanks na 1970 plaatsvond, kan voor een groot deel worden herleid op de groei van verschillen in Azië, waar het relatieve economische succes zich in zeer ongelijke mate en voor sommige landen in het geheel niet voordeed. Voor Oost-Europa en de (voormalige) Sovjet-Unie betekende de val van het communisme niet alleen een drastische teruggang van het gemiddelde productie- en consumptiepeil, maar ook een enorme toename van de verschillen in dit opzicht; de teruggang gold het sterkst voor Rusland en de andere landen die tot de Sovjet-Unie hadden behoord, terwijl Oost-Europese landen als Polen en Hongarije na een moeizaam begin een behoorlijke economische groei wisten te realiseren.⁸ Deze differentiële ontwikkeling sinds eind jaren tachtig wijst op de geringe historische diepgang van de bindingen tussen de landen die na de Tweede Wereldoorlog het Oostblok gingen vormen, en impliceert dat deze regio steeds minder als een geheel kan worden opgevat.

8 Zie voor cijfers over de groei van het BNP in vergelijking de bevolkingsgroei in de jaren tachtig en negentig: World Bank 2000/2001, table 11 resp. table 3. Vgl. voor Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie ook Milanovic 1998, 25, Table 3.1. De toename van de ongelijkheid in deze regio wordt in Tabel 5 overigens nog onderschat doordat ten behoeve van de vergelijkbaarheid in de tijd het gebied van de Sovjet-Unie als eenheid is aangehouden, evenals Tsjechoslowakije.

Een opmerkelijk gegeven dat de tabel laat zien is voorts de sterke ongelijkheid tussen de landen van Afrika ten zuiden van de Sahara, en de toename daarvan in de loop van de tijd. Dit betekent enerzijds dat de relatieve verarming in dit deel van de wereld niet voor alle landen van de regio geldt, anderzijds dat deze verarming voor sommige landen nog veel groter was dan de cijfers over het gemiddelde inkomen uitdrukken. Op te merken is ten slotte dat in Latijns-Amerika de verschillen tussen landen tot 1990 afnamen. Dit kan althans ten dele worden toegeschreven aan het feit dat aanvankelijk relatief welvarende landen als Argentinië en Uruguay een weinig florissante economische ontwikkeling doormaakten en daarmee dichterbij het Latijns-Amerikaanse gemiddelde kwamen.

De opdeling van de wereldbevolking in acht blokken blijkt in zoverre verhelderend te werken dat trends in de ongelijkheid op wereldniveau grotendeels op de veranderende verhoudingen tussen deze blokken kunnen worden herleid. Maar het is, zo is gebleken, ook een simplificatie, gezien de verschillen tussen landen binnen elk van de blokken. Daar komt bij dat tot nu toe geen rekening is gehouden met de inkomensongelijkheid binnen landen. Om inzicht te krijgen in verschuivingen in de mondiale inkomensverhoudingen moet die eveneens in beschouwing worden genomen.

Veranderingen in de mondiale inkomensongelijkheid – internationale en interne verdelingen gecombineerd

Samenvoeging van de gegevens over het nationaal inkomen per hoofd per land met die over de inkomensverschillen binnen landen levert een beeld op van de totale mondiale inkomensongelijkheid. Daartoe is gebruikgemaakt van de overzichten van de Wereldbank vanaf 1980 van het proportionele aandeel van zes inkomensklassen – de vijf quintielen alsmede het hoogste deciel – in het totale inkomen per land. Zo konden voor bijvoorbeeld 1998 $6 \times 120 = 720$

---

9 Zo kenden Botswana, Lesotho en Mauritius na 1960 volgens gegevens van de Wereldbank een continue en aanzienlijke economische groei, terwijl bijvoorbeeld in Ruanda, Niger en Zambia het nationaal inkomen per hoofd vrijwel onafgebroken daalde. Als gevolg daarvan bedroeg in 1998 het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking volgens de koopkrachtpariteit in Botswana in 1998 meer dan het tienvoudige van dat in diverse andere Afrikaanse landen, waaronder Niger en Ruanda (Zambia zat daar nog net boven). Bron: World Bank 1999/2000. Vgl. ook Rodrik 1999, 106.

inkomensklassen onderscheiden worden, variërend van het laagste quintiel in Sierra Leone (gemiddeld jaarinkomen 21,5 dollar) tot het hoogste deciel in de Verenigde Staten (gemiddeld jaarinkomen 89487 dollar).¹⁰ Dergelijke cijfers zeggen op zichzelf niet veel, omdat ze op nogal onbetrouwbare schattingen en gissingen berusten.¹¹ Maar met elkaar geven ze wel een indicatie van de betekenis van binnenlandse ongelijkheid voor de mondiale ongelijkheid en eventuele verschuivingen daarin.

Afgemeten aan een maatstaf als de Gini-coëfficiënt, is de binnenlandse ongelijkheid in het algemeen veel kleiner dan de tussen-landenongelijkheid voor de wereld als geheel. Terwijl de Gini-coëfficiënt van de tussen-landenongelijkheid in de jaren negentig tussen de 0,53 en 0,56 lag (zie tabel 1), varieerde deze voor de meeste afzonderlijke landen tussen 0,25 en 0,40. Maar er zijn opmerkelijke uitzonderingen; in sommige landen in Latijns-Amerika (Brazilië, Chili, Columbia, Mexico, Paraguay) en Afrika (Zuid-Afrika, Zimbabwe, Sierra Leone) benadert de binnenlandse ongelijkheid die tussen de landen van de wereld of overtreft deze zelfs.¹²

De uitkomsten van de berekeningen van de mondiale ongelijkheid (dat wil zeggen internationale plus binnenlandse ongelijkheid) voor de jaren 1980, 1990 en 1998 worden in tabel 6 gepresenteerd.

---

10 Bron: World Bank, *World Development Report*, diverse jaren; voor China voorts: Kahn e.a. 1992 en Kahn & Riskin 1998; voor Rusland en andere delen van de (voormalige) Sovjet-Unie: UNDP 1999, 39 en Milanovic 1998. De gegevens hebben idealiter betrekking op het huishoudinkomen per individu, maar deze definitie is niet steeds gehandhaafd. Voor veel armere landen staan de cijfers voor schattingen van consumptieve uitgaven, die als indicatoren voor inkomens zijn genomen. Voor een aanzienlijk aantal landen waren helemaal geen verdelingsgegevens beschikbaar; in deze gevallen is aangenomen dat de verdeling overeenkomstig is aan die van naburige landen, waarbij in het algemeen met regionale gemiddelden is gewerkt. Ook hadden de cijfers lang niet altijd op de geselecteerde jaren (1980, 1990 en 1998) betrekking; in plaats daarvan zijn dan de cijfers over dichtbijgelegen jaren genomen.

11 Zie vorige noot. Zelfs voor 'ontwikkelde' landen met uitgebreide registratiesystemen bezitten de cijfers over personele inkomens een aanzienlijke marge van onbetrouwbaarheid. Ook moet erop gewezen worden dat de aandelen van de onderscheiden percentielen in procenten zijn uitgedrukt, die vervolgens in de berekening voor de internationale vergelijking zijn betrokken op de gegevens over het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking.

12 Bron: zie noot 10.

TABEL 6

Mondiale inkomensongelijkheid (tussen en binnen landen), 1980-1998; aandelen van percentielgroepen (in procenten), verhouding van de aandelen van de rijkste en de armste 10% van de wereldbevolking (D_{10}/D_1), en Gini- en Theil-coëfficiënten

Jaar	1980	1990(a)	1990 (b)	1998
Armste 10% (D_1)	0,7	0,8	0,9	0,8
Armste 20%	2,0	2,3	2,2	2,2
2e 20%	4,1	4,6	4,4	4,2
Armste helft	9,3	10,4	9,8	9,4
3e 20%	7,6	8,3	7,8	7,2
4e 20%	18,3	17,1	16,5	16,1
Rijkste 20%	68,0	67,6	69,1	70,3
Rijkste 10% (D_{10})	47,9	49,3	50,2	51,4
D_{10}/D_1	66,2	60,0	59,0	63,3
Gini-coëfficiënt	0,633	0,624	0,635	0,648
Theil-coëfficiënt	0,734	0,730	0,758	0,809

Vergelijking van de cijfers in deze tabel met die in tabel 1 laat zien dat de gemeten ongelijkheid nog veel scherper wordt wanneer met de ongelijkheid binnen landen rekening wordt gehouden. Zo is het gemiddelde inkomen van de rijkste tien procent van de wereldbevolking in 1998 nu ruim zestig keer zo groot als het gemiddelde inkomen van de armste tien procent, meer dan twee keer zoveel als wanneer de binnenlandse ongelijkheid niet in rekening wordt gebracht.

Om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de bijdrage van binnenlandse ongelijkheid aan de totale ongelijkheid is de Theil-coëfficiënt van de mondiale ongelijkheid opgesplitst in drie componenten: de ongelijkheid tussen de onderscheiden regio's, de ongelijkheid tussen landen binnen de regio's en de ongelijkheid binnen landen. Tabel 7 geeft de cijfers voor elk van deze componenten en hun relatieve bijdrage aan de mondiale ongelijkheid.

De binnenlandse inkomensongelijkheid blijkt volgens deze maatstaf ongeveer dertig procent van de totale ongelijkheid op wereldniveau te kunnen verklaren. De tabel laat bovendien zien dat deze binnenlandse ongelijkheid in de loop van de jaren tachtig en negentig grosso modo toenam. Dat ging in tegen de tendens van afname van de internationale inkomensongelijkheid in de jaren tachtig; de mondiale inkomensongelijkheid nam in geringere mate af,

en volgens de maatstaf van de Theil-coëfficiënt was deze afname zelfs vrijwel nihil. Daartegenover werd de tendens van toename van de inkomensongelijkheid in de periode 1990-1998 door binnenlandse ontwikkelingen versterkt. De relatieve betekenis van de binnenlandse ongelijkheid voor de mondiale ongelijkheid nam in de jaren tachtig toe, terwijl zij in de jaren negentig vrijwel constant bleef.

TABEL 7

Theil-coëfficiënten van de mondiale inkomensongelijkheid en haar componenten (tussen regio's, tussen landen binnen regio's, en binnen landen), 1980-1998

Jaar	Tussen regio's	Tussen landen, binnen regio's	Binnen landen	Mondiale (totale) ongelijkheid
1980	0,480 (65,3%)	0,045 (6,1%)	0,209 (28,5%)	0,734 (100%)
1990 (a)	0,450 (61,6%)	0,054 (7,4%)	0,226 (31,0%)	0,730 (100%)
1990 (b)	0,468 (61,7%)	0,057 (7,5%)	0,233 (30,7%)	0,758 (100%)
1998	0,496 (61,3%)	0,068 (8,4%)	0,245 (30,2%)	0,809 (100%)

De groei van economische ongelijkheid binnen landen vond niet overal, en niet overal in dezelfde mate plaats. Zij deed zich in vrijwel alle hooggeïndustrialiseerde landen voor (sterk in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland, minder in de landen van continentaal West-Europa en in Japan), nadat eerder in die landen de inkomensverschillen waren afgenomen (Wilterdink 1993, 1999). Inkomensverschillen namen eveneens toe in China (Khan e.a. 1992: 1055-1061; Khan & Riskin 1998) en, nog veel drastischer, in de postcommunistische landen van Oost-Europa en – vooral – de voormalige Sovjet-Unie (Milanovic 1998). In andere delen van de wereld waren de veranderingen in de binnenlandse ongelijkheid minder uitgesproken; in veel gevallen nam de ongelijkheid niet noemenswaardig toe, of was er zelfs sprake van enige nivellering (vgl. Berry & Stewart 1997). Maar deze maakte de *overall* trend van toename van de binnenlandse ongelijkheid na 1980 niet ongedaan.

Mondialisering en mondiale ongelijkheid: een globale interpretatie

De stelling dat er een nauw verband bestaat tussen mondialisering en groei van de mondiale ongelijkheid is, ruim opgevat, even triviaal als waar. Mondialisering gedefinieerd als langetermijnproces waarin mensen over grote geografische

afstanden – bewoners van verschillende landen en continenten – meer van elkaar afhankelijk worden en in wereldwijde netwerken worden opgenomen, gaat minstens vijf eeuwen terug (vgl. Wallerstein 1999). Die ontwikkeling heeft geen exact begin, maar er valt wel wat voor te zeggen als startpunt Columbus' 'ontdekking van Amerika' in 1492 te nemen, omdat vanaf toen handelsrelaties en dominantieverhoudingen van intercontinentaal en wereldomspannend karakter werden gevestigd. De expansie van het moderne, kapitalistische 'wereldsysteem' (Wallerstein 1974) impliceerde groeiende mondiale welvaartsverschillen, een ontwikkeling die met de overgang naar mechanisch-industriële productiewijzen vanaf eind achttiende eeuw nog enorm versterkt werd.

Maar onder mondialisering of globalisering wordt doorgaans iets veel specifiekers verstaan, een reeks transformaties van de wereldeconomie die ergens in de tweede helft van de twintigste eeuw een aanvang namen. Gronden om te spreken van mondialisering in deze meer beperkte zin – die hoe dan ook begrepen moet worden als voortzetting en verbijzondering van de mondialisering-op-langetermijn – zijn gelegen in economische, technologische en institutioneel-politieke veranderingen in en sinds de jaren zeventig, die voor een belangrijk deel een reactie vormden op economische crisisverschijnselen. De opheffing van de koppeling van de waarde van de Amerikaanse dollar aan goud in 1971 en de daaropvolgende eliminatie van het Bretton-Woods-stelsel van vaste wisselkoersen, de stapsgewijze liberalisering van het internationale kapitaalverkeer, de vermindering van handelsbarrières, de herstructurering van grote ondernemingen in de richting van 'postfordistische' flexibilisering en internationalisering, de vergemakkelijking en versnelling van financiële transacties met behulp van computernetwerken, de politieke omwentelingen aan het einde van de jaren tachtig die voorheen betrekkelijk gesloten economieën opener maken voor internationale handel en investeringen – het zijn een aantal van de onderling samenhangende veranderingen die onder de noemer van economische mondialisering-op-kortere-termijn kunnen worden gezien. Meetbare gevolgen sinds ongeveer 1975 waren de versnelde groei van de wereldhandel, van de buitenlandse directe investeringen door ondernemingen en, het meest spectaculair, van de op speculatiewinst gerichte internationale financiële kapitaalstromen (vgl. Dicken 1992; Scholtens 1995; Kiely & Marfleet 1998; Hirst 2000).

De vraag of deze mondialisering heeft bijgedragen tot de toename van sociaal-economische ongelijkheid, zou op twee manieren empirisch onderzocht kunnen worden: door te vergelijken in de tijd, en door regio's of landen met elkaar te vergelijken. Als er een causaal verband bestaat tussen mondialisering en mondiale ongelijkheid, zou dat kunnen blijken uit het feit dat, ten eerste, de

ongelijkheidstoename in de periode 1980-1998 aanmerkelijk groter was dan in de periode 1950-1970 (hypothese 1) en, ten tweede, dat de toename van de welvaarts kloof met rijke landen het sterkst geldt voor die relatief arme landen en regio's die het meest aan mondialiseringsprocessen zijn blootgesteld (hypothese 2).

Voor geen van deze beide hypothesen kan een sterke empirische bevestiging worden gevonden. Volgens de maatstaven van de Gini- en de Theil-coëfficiënt vond de grootste toename van de internationale inkomensongelijkheid plaats in de jaren zestig en nam zij in de jaren tachtig juist af. De toename in de periode 1980-1998 als geheel was geringer (Gini) of hooguit even groot (Theil) als die in de jaren 1950-1970. Wel was er sprake van een versneld toenemende kloof tussen de rijkste en de armste landen, zoals de cijfers over de verhouding tussen het aandeel van het hoogste deciel en dat van het laagste deciel in het wereldinkomen (D_{10}/D_1 in tabel 1) laten zien. Maar doordat er tegelijk een relatief sterke inkomensgroei plaatsvond in een aantal grote landen – China voorop – die arm waren maar niet tot de allerarmste behoorden, ging deze polarisatie niet gepaard met een versnelde toename van de ongelijkheid in het algemeen.

Na 1980 werden de binnenlandse inkomensverhoudingen over het geheel genomen ongelijker. Dit gold in elk geval voor de meeste hooggeïndustrialiseerde landen en voor (voormalige) communistische staten die overgingen op een markteconomie. Aannemelijk is dat deze ontwikkelingen een trendbreuk vormen die met mondialiseringsprocessen samenhangt.¹³ Vermoedelijk nam de mondiale inkomensongelijkheid daardoor na 1980, althans volgens de maatstaf van de Theil-coëfficiënt, in sterkere mate toe dan in de periode 1950-1970 het

---

13 De samenhang tussen mondialisering en toenemende inkomensongelijkheid in hooggeïndustrialiseerde samenlevingen kan als volgt beredeneerd worden: door de toenemende mobiliteit van kapitaal en de internationalisering van bedrijven verzwakt de onderhandelingsmacht van georganiseerde werknemers, verminderen de beheersingsmogelijkheden van nationale overheden en moeten vooral laaggeschoolden in deze samenlevingen meer concurreren met arbeidskrachten in landen met veel lagere loonniveaus. Vgl. Wilterdink 1993, 1999. Voor de landen van het voormalige 'Oostblok' geldt iets anders: hier was het de snelle, onbeheerste ontbinding van het communistische stelsel – zelf een gevolg van een toenemende internationale concurrentiedruk – die tot een drastische toename van de inkomensongelijkheid leidde. De gevolgen van mondialisering of internationalisering voor de inkomensverdeling van zogenaamde ontwikkelingslanden lopen sterk uiteen; vgl. Berry & Stewart 1997.

geval was; terwijl in die laatste periode tendenties van vermindering van de binnenlandse ongelijkheid waarschijnlijk dominant waren en daarmee ingingen tegen de tendens van groei van de internationale ongelijkheid (Sprout & Weaver 1992), droeg na 1980 de overheersende denivellerings-tendens in de binnenlandse inkomensverhoudingen juist tot de groei van de mondiale ongelijkheid bij. Kortom, voorzover er in verband met mondialiseringsprocessen sprake was van een versnelling van de groei van welvaartsverschillen in de wereld als geheel, moet die primair aan de toename van *binnenlandse* ongelijkheden worden toegeschreven.

Systematische toetsing van de tweede hypothese zou een studie op zichzelf vergen, maar het is niet moeilijk gegevens aan te voeren die ermee in strijd zijn. Zo nam in China en andere Aziatische economieën die vanaf de jaren zeventig een sterke economische groei doormaakten, de instroom van investeringen door buitenlandse bedrijven zeer sterk toe. Veel geringer was deze toename in het gebied dat de afgelopen decennia het meest te lijden heeft gehad van verarming en stagnatie, Afrika bezuiden de Sahara; de totale instroom van buitenlandse directe investeringen veranderde hier in de jaren 1970-1990 nauwelijks, steeg in de jaren negentig, maar was aan het eind van dat decennium nog steeds van relatief geringe omvang. In Latijns-Amerika fluctueerde de omvang van de ontvangen buitenlandse investeringen min of meer parallel aan de schommelingen in productie en nationaal inkomen.¹⁴ Als we mondialisering specificeren als uitbreiding van investeringsstromen naar armere landen, dan lijkt deze – althans sinds de jaren zeventig – de economische groei van minder welvarende landen eerder te bevorderen dan te verzwakken en daarmee in principe tot vermindering van de mondiale inkomensongelijkheid te kunnen bijdragen.

Verwerping van de tweede hypothese betekent echter nog niet dat het tegendeel wel waar zou zijn. De krachtige groei van de kapitaalstromen van rijke naar arme landen in de afgelopen decennia heeft tenslotte niet geleid tot een algehele vermindering van de internationale ongelijkheid. In veel gevallen heeft zij geleid tot een buitenlandse-schuldenlast die de verdere groei- en investeringsmogelijkheden ernstig heeft aangetast. Bij een meer gedetailleerde vergelijking tussen afzonderlijke landen blijkt bovendien dat van een een-op-een relatie tussen instroom van buitenlandse directe investeringen (of andere indicatoren van 'openheid') en economische groei geenszins sprake is: de correlatie tussen beide is volgens economisch onderzoek over het geheel

---

14 Hirst & Thompson 1967, 67, Table 3.1; UNCTAD 1999, 45-68.

genomen zwak (Rodrik 1999). En voorzover een positieve correlatie tussen beide kan worden vastgesteld, hoeft die nog niet te duiden op een direct en eenzijdig causaal verband; aannemelijk is immers dat landen die gunstige condities voor economische groei kennen (infrastructuur, onderwijs, rechtsorde), tevens aantrekkelijk zijn voor buitenlandse investeerders.

Dat toenemende openheid voor buitenlands kapitaal, toenemende integratie in de kapitalistische wereldeconomie en liberalisering van de handel geen garantie vormen voor een succesvolle economische ontwikkeling, laten bijvoorbeeld Rusland en andere delen van de voormalige Sovjet-Unie zien. De communistische geleide economie werd hier haastig afgebroken zonder te worden vervangen door 'modern' kapitalistisch stelsel met bijbehorende rechtsregels en staatsregulering; ervoor in de plaats kwam wat men kan noemen een vorm van roofkapitalisme, waarin rechtsonzekerheid en zwakke staatscontrole bijdroegen tot verwaarlozing van de reguliere productie en politieke machtsmiddelen – gelieerd aan de staat of van criminele aard – voor persoonlijke verrijking werden ingezet. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat het succes van de markthervormingen in China daartegenover samenhangt met het feit dat deze geleidelijk en onder de controle van een sterke staat werden doorgevoerd.

De term roofkapitalisme is wellicht ook van toepassing op de *failed states* van Afrika, zoals Zaïre/Congo, Sierra Leone en Liberia. Zij vormen dramatische illustraties van de stelling dat een zwakke of ontbrekende centrale staatsmacht bij uitstek nadelig is voor de economische ontwikkeling: omdat de staat zijn 'normale' functies (rechtsbescherming, voorzien in publieke goederen) dan niet of onvoldoende kan uitoefenen, omdat investeerders erdoor worden afgeschrikt, en omdat de door geweld en corruptie verworven particuliere rijkdom zelden wordt omgezet in productieve investeringen in het eigen land, maar eerder in wapens, luxegoederen en buitenlandse bankrekeningen.

Mondialisering betekent dus allerminst dat territoriale staten onbelangrijk worden. Staatsmacht, het vermogen van staten om binnen hun territoria regulerende functies uit te oefenen, is in hoge mate bepalend voor de economische ontwikkelingskansen. Het zijn niet zozeer verschillen in de mate waarin landen zijn blootgesteld aan mondialiseringsprocessen die verschillen in welvaart en welvaartsgroei kunnen verklaren als wel de wijze waarop zij daar politiek op inspelen. Waar de staat de nakoming van wetten weet af te dwingen, beperkt dat de autonomie van ondernemingen, maar vormt het ook de basis voor een ondernemersklimaat dat buitenlandse investeerders aantrekt en tevens gunstig is voor de ontwikkeling van een eigen industrie. Waar omgekeerd de staat geen rechtsstelsel kan handhaven, creëert dat onzekerheid waar

productie, investeringen en handel onder te lijden hebben. Zo'n staat bevindt zich niet 'buiten de mondialisering' – zoals ten aanzien van Afrikaanse landen wel eens ten onrechte wordt opgemerkt – maar is er betrekkelijk weerloos aan overgeleverd. Het is in zo'n geval moeilijker buitenlandse ondernemingen (voorzover die er zijn) aan regels te binden die gunstig zijn voor de nationale economie; eerder zullen de regeerders dan proberen aan die ondernemingen private voordelen te ontfemen.

Inmiddels is in beleidskringen de gedachte van het essentiële belang van *good governance* voor economische ontwikkelingskansen gemeengoed geworden. Natuurlijk kan dit niet als dé verklaringsgrond voor verschillen in economische ontwikkeling en daarmee voor de mondiale ongelijkheid worden beschouwd. Niet alleen zijn andere factoren daarvoor eveneens van belang, ook hangen variaties in de aard en sterkte van de staatsmacht zelf weer samen met de daaraan voorafgaande economische ontwikkeling en, meer in het algemeen, de positie van elk van de staten in de veranderende mondiale figuratie van staten en ondernemingen.

Daarmee zijn we weer terug bij de vraag naar de gevolgen van mondialiseringsprocessen voor de welvaartsverschillen in de wereld. In dit stuk is betoogd dat die vraag moeilijk in algemene termen is te beantwoorden: mondialisering blijkt variabele, van plaats en tijd afhankelijke gevolgen te hebben. Dat geldt als we het begrip definiëren als een complex van met elkaar samenhangende economische en politiek-institutionele veranderingen die vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw plaatsvonden; maar ook als we het verbijzonderen tot een meetbare variabele als de omvang van buitenlandse investeringen van transnationale ondernemingen. Cruciaal voor de economische ontwikkeling is de aard van de politieke structuren op het niveau van afzonderlijke staten – in die zin (en niet alleen in die zin) betekent de mondialisering die gaande is allerminst *deterritorialization*¹⁵ of het verdwijnen van de natiestaat.

Mondialisering – of, specifieker, vrijhandel, liberalisering van internationale markten – is niet zonder meer het aangewezen middel om de grote problemen van armoede en ongelijkheid in de wereld te lijf te gaan. Maar het is ook niet de boze kracht die op alle fronten bestreden moet worden. Anti-globalisme is de nieuwe manier om uiting te geven aan angst voor de machten waar we geen greep op hebben en verontwaardiging over de grote onrechtvaardigheid in de huidige wereld. Maar in zijn manicheïsme schiet het zijn doel voorbij.

---

15 Zoals gesteld door Scholte 2000, 46.

Literatuur

- Beer, Paul de (2001) *Over werken in de postindustriële samenleving*, Den Haag: SCP.
- Berry, Albert & Frances Stewart (1997) 'Market liberalization and income distribution: the experience of the 1980s', in Roy Culpeper et al. (eds.), *Global Development: Fifty Years after Bretton Woods*, pp. 211-251, Houndsmill: Macmillan.
- Coulter, Philip (1989) *Measuring Inequality*, Boulder: Westview Press.
- Dicken, Peter (1992) *Global Shift*, London: Paul Chapman (sec. ed.).
- Hirst, Paul (2000) 'The global economy: myths or reality?', in Don Kalb et al. (eds.), *The Ends of Globalization*, pp. 107-124, Lanham etc.: Rowman & Littlefield.
- Hirst, Paul & Grahame Thompson (1997) *Globalization in Question*, Cambridge/Oxford: Polity Press.
- Khan, A.R. e.a. (1992), 'Household income and its distribution in China', *China Quarterly*, pp. 1027-1061.
- Khan, A.R. & C. Riskin (1998) 'Income and inequality in China: composition, distribution and growth of household income, 1988 to 1995', *China Quarterly*, June: 221-253.
- Kiely, Ray & Phil Marfleet (eds.) (1998) *Globalisation and the Third World*, London/New York: Routledge.
- Korten, David C. (1995) *When Corporations Rule the World*, London: Earthscan.
- Korzeniewicz, Roberto Patricio & Timothy Patrick Moran (1997) 'World-economic trends in the distribution of income, 1965-1992', *American Journal of Sociology*, 102 (4): 1000-1032.
- Lieten, G.K. (2001) 'Denken over ontwikkeling: modernisme en postmodernisme', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 28 (2): 185-204.
- Maddison, Angus (1995) *Monitoring the World Economy, 1820-1992*, Paris: OECD.
- Milanovic, Branko (1998) *Income, Inequality and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*, Washington: World Bank.
- Ram, Rati (1992) 'Intercountry inequalities in income and basic-needs indicators: a recent perspective', *World Development*, 20 (6): 899-905.
- Rodrik, Dani (1999) *The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work*, Washington: Overseas Development Council.
- Scholte, Jan Aart (2000) *Globalization*, Houndmills/London: Macmillan.
- Scholtens, L.J.R. (1995) 'Financiële internationalisering en economische regulering', in J. Heilbron & N. Wilterdink (red.), *Mondialisering* (Groningen: Wolters-Noordhoff), tevens themanummer van het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 22 (1): 80-98.
- Sprout, Ronald V.A. & James H. Weaver (1992) 'International distribution of income: 1960-1987', *Kyklos*, 45 (2): 237-258.

- Summers, Robert & Alan Heston (1984) 'Improved international comparison of real product and its composition, 1950-1980', *Review of Income and Wealth*, June: 207-262.
- Summers, Robert & Alan Heston (1988) 'A new set of international comparisons of real product and price level estimates for 130 countries, 1950-1985', *Review of Income and Wealth*, 34: 1-25.
- UNCTAD (1999) *World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and the Challenge of Development*, New York/Geneva: United Nations.
- UNDP (1999) *Human Development Report 1999*, New York/Oxford: Oxford University Press.
- Wallerstein, Immanuel (1974) *The Modern World-System*, New York etc.: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel (1999) 'Globalisering of transitie? Een langetermijnvisie op de ontwikkelingsgang van het wereldsysteem', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 26 (2): 145-163.
- Wilterdink, Nico (1993) 'Ongelijkheid en interdependentie: ontwikkelingen in welstandsverhoudingen', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 20 (2): 3-42.
- Wilterdink, Nico (1999) 'Ongelijke inkomens', in J. Godschalk (red.), *Die tijd komt nooit meer terug. De arbeidsmarkt aan het eind van de eeuw*, Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wilterdink, Nico (2000) 'De ontwikkeling van sociaal-economische ongelijkheid in de wereld. Evolutionaire trends en mechanismen', in J. Goudsblom & N. Wilterdink (red.), *Sociale evolutie* (Groningen: Wolters-Noordhoff), tevens themanummer van het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 27 (1/2): 164-198.
- World Bank, *World Development Report*, diverse jaren.